पाठ – 2

बिलस्य वाणी न कदापि में श्रुता

अभ्यास:

Q1. उच्चारणं कुरुत-

कस्मिंश्चित्	विचिन्त्य	साध्विदम्
क्षुधार्त:	एतच्छ्रुत्वा	भयसन्त्रस्तमनसाम्
सिंहपदपद्धति:	समाह्वानम्	प्रतिध्वनि:

Answer. विद्यार्थी इसका उच्चारण करें।

Q2. एकपदेन उत्तरं लिखत-

(क) सिंहस्य नाम किम्?

(ख) गुहाया: स्वामी क: आसीत्?'

(ग) सिंह: कस्मिन् समये गुहाया: समीपे आगत:?

(घ) हस्तपादादिका: क्रिया: केषां न प्रवर्तन्ते?

(ङ) गुहा केन प्रतिध्वनिता?

Answer. (क) खरनखर:।

(ख) दधिपुच्छ: शृगाल:।

(ग) सूर्यास्तसमये।

(घ) भयसन्त्रस्तमनसाम् ।

(ङ) सिंहस्य गर्जनेन ।

Q3. पूर्णवाक्येन उत्तरत-

(क) खरनखर: कुत्र प्रतिवसति स्म?

(ख) महतीं गुहां दृष्ट्वा सिंहः किम् अचिन्तयत्?

(ग) शृगालः किम् अचिन्तयत्?

(घ) शृगालः कुत्र पलायितः?

(ङ) किं विचार्य सिंहः शृगालस्य आह्वानमकरोत्?

(च) अस्यां कथायां कस्य चातुर्यं निरूपितं सिंहस्य शृगालस्य वा?

Answer. (क) खरनखरः वने प्रतिवसति स्म।

(ख) महतीं गुहां दृष्ट्वा सिंहः अचिन्तयत – "नूनम् एतस्यां गुहायां रात्रौ कोऽपि जीवः आगच्छति। अतः अत्रैव निगूढ़ो भूत्वा तिष्ठामि।"

(ग) शृगालः अचिन्तयत् – "अहो विनष्टोऽस्मि। नूनम् अस्मिन् बिले सिंहः अस्तीति तर्कयामि। तत् किं करवाणि?"

(घ) शृगालः गुहायाः दूरं पलायितः।

(ङ) सिंहः शृगालस्य आह्वानमकरोत् यतोहि – मम् आह्वान श्रुत्वा सः बिले प्रविश्य मे भोज्यं भविष्यति।

(च) अस्यां कथायां शृगालस्य चातुर्यं निरूपितं यतोहि स स्वयुक्तिया सिंहस्य चाले विफलं अकरोत।

Q4. रेखांकितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत

(क) क्षुधार्तः सिंहः कुत्रापि आहारं न प्राप्तवान्?

(ख) दधिपुच्छः नाम शृगालः गुहायाः स्वामी आसीत्?

(ग) एषा गुहा स्वामिनः सदा आह्वानं करोति?

(घ) भयसन्त्रस्तमनसां हस्तपादादिकाः क्रियाः न प्रवर्तन्ते?

(ङ) आह्वानेन शृगालः बिले प्रविश्य सिंहस्य भोज्यं भविष्यति?

Answer. (क) कीदृशः सिंहः कुत्रापि आहारं न प्राप्तवान्?

(ख) किं नाम शृगालः गुहायाः स्वामी आसीत्?

(ग) एषा गुहा कस्य सदा आह्वानं करोति?
(घ) भयसन्त्रस्तमनसां कीदृशाः क्रियाः न प्रवर्तन्ते?

(ङ) आह्वानेन शृगालः कुत्र प्रविश्य सिंहस्य भोज्यं भविष्यति?

Q5. घटनाक्रमानुसारं वाक्यानि लिखत-

(क) गुहाया: स्वामी दधिपुच्छ: नाम शृगाल: समागच्छत्।

(ख) सिंह: एकां महतीं गुहाम् अपश्यत्।

(ग) परिभ्रमन् सिंह: क्षुधार्तो जात:।

(घ) दूरस्थ: शृगाल: रवं कर्त्तुमारब्ध:।

(ङ) सिंह: शृगालस्य आह्वानमकरोत्।

(च) दूरं पलायमान: शृगाल: श्लोकमपठत्।

(छ) गुहायां कोऽपि अस्ति इति शृगालस्य विचार:।

Answer. एतानि उपयुक्त क्रम निम्न सन्ति:-

(क) परिभ्रमन् सिंह: क्षुधार्तो जात:।

(ख) सिंह: एकां महतीं गुहाम् अपश्यत्।

(ग) गुहाया: स्वामी दधिपुच्छ: नाम शृगाल: समागच्छत्।

(घ) गुहायां कोऽपि अस्ति इति शृगालस्य विचार:।

(ङ) दूरस्थ: शृगाल: रवं कर्त्तुमारब्ध:।

(च) सिंह: शृगालस्य आह्वानमकरोत्।

(छ) दूरं पलायमान: शृगाल: श्लोकमपठत्।

Q6. यथानिर्देशमुत्तरत

(क) 'एकां महतीं गुहां दृष्ट्वा सः अचिन्तयत्' अस्मिन् वाक्ये कति विशेषणपदानि, संख्यया सह पदानि अपि लिखत? ।

(ख) तदहम् अस्य आह्वानं करोमि- अत्र 'अहम्' इति पदं कस्मै प्रयुक्तम्?

(ग) 'यदि त्वं मां न आह्वयसि' अस्मिन् वाक्ये कर्तृपदं किम्?

(घ) 'सिंहपदपद्धतिः गुहायां प्रविष्टा दृश्यते' अस्मिन् वाक्ये क्रियापदं किम्?

(ङ) 'वनेऽत्र संस्थस्य समागता जरा' अस्मिन् वाक्ये अव्ययपदं किम्?

Answer. (क) 'एकां महतीं गुहां दृष्ट्वा सः अचिन्तयत्' – अस्मिन् वाक्ये द्वे विशेषणपदे स्तः। तद्यथा – १. एकाम् इति प्रथमं विशेषणपदम्, २. महतीम् इति च द्वितीयं विशेषणपदम्।

(ख) तदहम् अस्य आह्वानं करोमि – अत्र 'अहम्' इति पदं सिंहाय प्रयुक्तम्।

(ग) 'यदि त्वं मां न आह्वयसि' अस्मिन् वाक्ये 'त्वम्' इति कर्तृपदम्।

(घ) 'सिंहपदपद्धतिः गुहायां प्रविष्टा दृश्यते' – अस्मिन् वाक्ये 'दृश्यते' इति क्रियापदम्।

(ङ) 'वनेऽत्र संस्थस्य समागता जरा' अस्मिन् वाक्ये अव्ययपदं भवति 'अत्र' इति।

Q7. मञ्जूषात: अव्ययपदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत- सहसा दूरे क्रमश: यदा तदा परन्तु यदि तर्हि एकस्मिन् वने कश्चन व्याध: जालं विस्तीर्य —————— स्थित:। —————— आकाशे सपरिवार: कपोतराज: चित्रग्रीव: निर्गत:। —————— तण्डुलकणानामुपरि कपोतानां लोभो जात:। —————— राजा तत्र सहमत: नासीत्। तस्य युक्ति: आसीत् —————— निर्जने वने कोऽपि मनुष्यो नास्ति —————— कुतो वा तण्डुलकणानां सम्भव:? —————— राज्ञ: उपदेशमस्वीकृत्य ते नीचै: आगता, —————— जाले निपतिता:। अत: उक्तम् '—————— विदधीत न क्रियाम्'।

Answer. एकस्मिन् वने कश्चन व्याध: जालं विस्तीर्य दूरे स्थित:। क्रमश: आकाशे सपरिवार: कपोतराज: चित्रग्रीव: निर्गत:। तदा तण्डुलकणानामुपरि कपोतानां लोभो जात:। परन्तु राजा तत्र सहमत: नासीत्। तस्य युक्ति: आसीत् यदि निर्जने वने कोऽपि मनुष्यो नास्ति तर्हि कुतो वा तण्डुलकणानां सम्भव:? यदा राज्ञ: उपदेशमस्वीकृत्य ते नीचै: आगता, तदा जाले निपतिता:। अत: उक्तम् ' सहसा विदधीत न क्रियाम्'।